

সমাজ সংস্কাৰৰ কাম হাতত লবলগীয়া হৈছিল বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে। ১৯২৫ চনত তেওঁ জোনপুৰত বহা কায়স্থ সভাৰ সভাপতি হৈছিল। এই সভাত বিয়াত যৌতুক প্ৰথা বন্ধ কৰিবৰ বাবে প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰা হৈছিল।

পণ্ডিত মতিলাল নেহৰুৱে যেতিয়া কংগ্ৰেছে শাসন পৰিষদৰ নিৰ্ব্বাচনত যোগ দিব লাগে বুলি প্ৰস্তাৱ উত্থাপন কৰিছিল, বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ তেতিয়া তেওঁৰ তেওঁৰ সোঁহাত স্বৰূপ আছিল। ১৯২৬ চনৰ আৰম্ভণিতে এই নিৰ্ব্বাচন হৈছিল। সেই নিৰ্ব্বাচনত তিনিজন কংগ্ৰেছপ্ৰাৰ্থী নিৰ্ব্বাচিত হৈছিল। পিচত এই নিৰ্ব্বাচনৰ বাবে মতিলাল নেহৰু বিবাগভাজন হৈছিল। বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদেও শেষত কলে যে দেশ সেৱাহে ডাঙৰ, শাসন পৰিষদৰ সভা হোৱাটো ডাঙৰ কথা নহয়।

ইয়াৰ পিচত দেশত খাদী প্ৰচাৰৰ বাবে বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে দেহে-কেহে পৰিশ্ৰম কৰিলে। “খাদীৰ অৰ্থনীতি” বুলি ইংৰাজীত এখন কিতাপো তেওঁ লেখি প্ৰকাশ কৰে।

অসমৰ নেতা নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ কলিকতা হাইকৰ্টত থাকোঁতে বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদৰ সহকৰ্মী আছিল।

১৯২৮ চনত গান্ধীজীৰ আশীৰ্ব্বাদ লৈ বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ ইংলণ্ডলৈ যায়। বায় বাহাদুৰ হৰিপ্ৰসাদ সিংহৰ প্ৰিভী কাউন্সিলত মৰ্কটমা এটাৰ কাৰণে তেওঁ যাবলগীয়া হৈছিল। লণ্ডনৰপৰা বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ ভিয়েনালৈকো গৈছিল।

১৯২৯ চনত বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ বেঙ্গললৈ যায়। বেঙ্গলত এখন ৰাজহুৱা সভাত তেওঁক অভিনন্দন জ্ঞাপন কৰা হয়।

নিমখ আইন ভঙাৰ আন্দোলনত বিহাৰ সত্যাগ্ৰহত বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে কাৰ্য্যদক্ষতাবে সত্যাগ্ৰহ চলাইছিল। ১৯৩৩ চনৰ শেষ ভাগত সভা এখনত বক্তৃতা দিবলৈ যাওঁতে পুলিচে তেওঁক গ্ৰেপ্তাৰ কৰে। হাজাৰিবাগ জেলত তেওঁক ৰাখিলে। বিচাৰত বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদৰ পোন্ধৰ মাহৰ কাৰাবাস হয়।

এই কাৰাবাসৰ সময়তে ১৯৩৪ চনৰ ১৫ জানুৱাৰীৰ দিনা দিনৰ আট্টে বজাত বিহাৰত প্ৰবল ভূমিকম্প হয়। ভূমিকম্পত

উত্তৰ বিহাৰ প্ৰায় ধ্বংস হৈ গ'ল। চম্পাৰণ, মতিহাবী, মজফৰ-পুৰ, পাটনা, মুন্সেৰ আৰু পুণিয়া জিলাই নতুন ৰূপ ললে। ইয়াৰ ডাঙৰ নগৰবোৰ ধ্বংস-স্তূপত পৰিণত হ'ল। ৰেল লাইন-বোৰ ভাঙি ছিঙি কেঁকোৰা-কেঁকুৰি হৈ ওলমিবলৈ ধৰিলে। খেতিৰ পথাৰ বালি আৰু বোকাৰে ভৰি পৰিল। শ শ ঘৰ চিন মোকাম নোহোৱা হ'ল এই ভূইকঁপত। হেজাৰ হেজাৰ মানুহ মৰিল। হেজাৰ হেজাৰ তিক্ততা, ল'ৰা ছোৱালী অনাথ হৈ ধ্বংস-স্তূপৰ ওপৰে ওপৰে ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে।

এই ভয়ঙ্কৰ ভূইকঁপত পীড়িত হোৱাসকলৰ সেৱা কৰিবলৈ জৱহৰলাল নেহৰু, কুমাৰাপ্পা, আচাৰ্য্য নবেন্দ্ৰ দেৱ, শ্ৰীপ্ৰকাশ আদি কৰ্মীসকল আগবাঢ়ি আহিল। ভূইকঁপৰ কথা শুনোতে বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদৰ শৰীৰ ভাল নাছিল। অসুখৰ কাৰণেই তেওঁক মুক্তি দিয়া হ'ল। দহ দিন হাস্পাতালত থাকি তেৱেঁ। আন আন কৰ্মীসকলৰ লগত যোগ দিলে। অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰিলে তেওঁ, কৰ্মীসকলৰ লগত।

১৯৪২ চনৰ সত্যাগ্ৰহৰ কাৰণে আকৌ বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদক বাকিপুৰ জেলত থোৱা হ'ল। এই জেলতে তেওঁ কিতাপ লেখিবলৈ হাতত লয়। India Divided নামেৰে এখন কিতাপ ১৯৪৬ চনত তেওঁ লেখে।

১৯৪৬ চনৰ ১৬ আগষ্ট তাৰিখৰপৰা ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত হোৱা সাম্প্ৰদায়িক সঙ্ঘৰ্ষই ভাৰতবৰ্ষক দুভাগত ভাগ হোৱাৰ পথলৈ আগুৱাই নিলে। মহাত্মা গান্ধীয়ে এই বিষয়ত বৰ আঘাত পাইছিল। পণ্ডিত জৱহৰলাল নেহৰু আৰু ডাঃ বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে জাতিৰ জনক মহাত্মা গান্ধীৰ মত সুঁৱৰি বক্তৃতা দিছিল। ভাৰতৰ স্বাধীনতা আইন অনুসৰি ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টৰপৰা ভাৰত আৰু পাকিস্তান ডমিনিয়নে পৰাধীনতাৰ পৰা মুক্ত হৈ বিশ্ব দৰবাৰত সন্মানিত ঠাই অধিকাৰ কৰিলে।

ভাৰত বিভাজনক মহাত্মা গান্ধীয়ে তেতিয়াও স্বীকাৰ কৰি লোৱা নাছিল। ১৯৪৮ চনৰ ৩০ জানুৱাৰী তাৰিখে স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ আগৰণুৱা, শান্তি আৰু অহিংসাৰ অগ্ৰদূত বাপুজীৰ আত্ম-বলিদানে বাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদকো বিচলিত কৰিছিল।

১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ দিনা ভাৰতৰ নতুন সংবিধান বা শাসনতন্ত্ৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত হয়। স্বাধীন ভাৰতৰ পোন প্ৰথম বাষ্ট্ৰপতি নিৰ্ব্বাচিত হ'ল—ডাঃ বাৰ্জেন্দ্ৰ প্ৰসাদ। ২৬ জানুৱাৰীত তেওঁ শপত গ্ৰহণ কৰি কাৰ্য্যভাৰ গ্ৰহণ কৰে।

আঁউসীৰ আন্ধাৰৰ পিচত যেন প্ৰতিপদৰ জোন ওলাল। ভাৰত বিভাজনৰ পিচত ভাৰতৰ বাৰ্জনৈতিক আকাশৰ তৰা-বিলাকৰ ভিতৰত বাৰ্জেন্দ্ৰ প্ৰসাদেই ধ্ৰুৱতৰাৰ ৰূপ ললে। শুক-তৰা হ'ল জৱাহৰলাল।

কামাল পাছা

‘একালৰ বৃন্দাবন, একালত পৰে ছন’ বোলা কথাষাৰৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰি যেতিয়া তিনি মহাদেশ জোৰা বিশাল তুৰস্ক সাম্ৰাজ্য বিৰেকবিহীন চুলতানসকলৰ তলত ক্ৰমে সোলোক-টোলোক হৈ পৰিছিল, তুৰস্কৰ অত্যাচাৰী চুলতান আবদুল হানিদৰ ৰাজত্বকালত দেশখনিয়ে যেতিয়া সকলোফালৰপৰাই অধঃপতনৰ চূড়ান্ত সীমা পাইছিলগৈ, ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম সকলোতে যেতিয়া কুসংস্কাৰৰ বিভীষিকা নামি তুৰস্কৰ জনসাধাৰণক প্ৰাণহীন পুতলাৰ দৰে কৰি তুলিছিল, ইউৰোপৰ বিভিন্ন দেশে যেতিয়া ‘ইউৰোপৰ ৰুগীয়া মানুহ’ তুৰস্কক গ্ৰাস কৰিবলৈ লোলুপ দৃষ্টিৰে শেনৰ হাঁতোৰা মেলি খেদি আহিছিল, সেই সময়তে তুৰস্কৰ এগৰাকী সন্তানে জন্মভূমিৰ আন্ধাৰ বুকুত নৱ প্ৰভাতৰ ফেঁহুজালি নমাই তুৰস্কক নদনবদন ৰূপত ৰূপায়িত কৰি তুলিলে। ভাৰতীয়সকলে অশেষ শ্ৰদ্ধাৰে মহাত্মা গান্ধীক জাতিৰ পিতা বোলাৰ দৰে তুৰ্কীসকলেও তেওঁলোকৰ দেশৰ এইজনা পুৰুষক ‘আতাতুৰ্ক’ অৰ্থাৎ তুৰ্কী জাতিৰ পিতা বুলি শ্ৰদ্ধা নিৰেদন কৰে। এই গৰাকী পুৰুষেই হ’ল নব্য তুৰস্কৰ প্ৰাণস্বৰূপ গাজী মুস্তাফা কামাল পাছা।

১৮৮০ খৃষ্টাব্দত গ্ৰীচ দেশৰ ছালোনিকা বন্দৰত কামালৰ জন্ম হয়। কামালৰ পিতৃ আলি বেজাই তুৰস্কৰ চুলতানৰ তলত ছালোনিকাৰ স্কুলক বিভাগত এটি সামান্য চাকৰি কৰিছিল। সামান্য চাকৰিয়াল হ’লেও এওঁ আছিল কৰ্ত্তব্যনিষ্ঠ আৰু সাধু প্ৰকৃতিৰ লোক। কামালৰ মাক জুৱেদা হানুন খেতিয়কৰ জীয়েকী হ’লেও মাতৃভূমি আৰু চুলতানৰ প্ৰতি তেওঁৰ আছিল বিপুল অনুৰাগ।

চাৰি বছৰ বয়সত কামালৰ পিতৃ-বিয়োগ হ'লত ঘৰখনৰ অৱস্থা পানীত হাঁহ-নচৰা হৈ পৰিল। মাক আৰু বুঢ়ীমাকৰ চেনেহৰ পৰশত পিতৃহীন কামালে পিতাকৰ মৰম চিবকাললৈ হেৰাই গৈছে বুলি বৰকৈ অনুভৱ কৰিব নোৱাৰিলে। সাত বছৰ বয়সত মাকে কামালক ওচৰৰে ইংৰাজী বিদ্যালয় এখনত নাম লগাই দিলে।

চুলতান আবদুল হামিদৰ শাসনকালত তুৰস্কই আগৰ অজেয় সামৰিক শক্তি হেৰুৱাই পেলোৱাত বিভিন্ন জাতিয়ে তুৰস্কৰ শাসনাধীনত থকা তেওঁলোকৰ দেশবোৰ ক'টি ল'বলৈ সপ্টম হৈ পৰিল। সূচতুৰ ইংৰাজে আগভাগ লৈ বিছমাৰ্কৰ সভাপতিত্বত বালিনত সভা এখন পাতিলে। সেই সভাত দুৰ্বল তুৰস্কক শক্তিশালী কৰি তুলিবলৈ সমগ্ৰ ইউৰোপীয় সন্মিলিত শক্তি এটা গঠন কৰাৰ দিহা কৰা হ'ল। ইংৰাজসকলৰ দিহামতেই স্থিৰ কৰা হ'ল যে কেতিয়াবা কোনোবা শক্তিয়ে তুৰস্কক আক্ৰমণ কৰিলে সেই সন্মিলিত শক্তিয়ে তুৰস্কক সহায় কৰিব আৰু তুৰস্ক সৱল হৈ নুঠালৈকে ইংৰাজে সেই দেশখনিৰ সকলো ভাৰ বহন কৰি থাকিব। চুলতানে এই প্ৰস্তাৱত পৰম আহলাদিত হৈ 'ছাইপ্ৰছ' দ্বীপ ইংৰাজলৈ আগবঢ়ালে।

তুৰ্কী সম্ৰাটৰ দেশৰ সন্মান হানি কৰা এনেবোৰ মইমতীয়া আচৰণত আৰু পদে পদে দেশখনিৰ অৱনতি ঘটা দেখি তুৰস্কৰ ডেকাসকলে বিপ্লৱৰ মাজেদি আপোন জন্মভূমিক বক্ষা কৰিবলৈ ইতিমধ্যে 'তৰুণ তুৰ্কী' বুলিবৰ দল এটি গঠন কৰিছিল। মতিচহ্ন চুলতান আৰু তেওঁৰ সোঁহাতস্বৰূপ বিষয়াবিলাকৰ পৰা দাৰুণ বিপদৰ আশঙ্কা কৰি তেওঁলোকে আনোৱাৰ পাছৰ নেতৃত্বত ইউৰোপৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচাৰ কৰাত লাগি গৈছিল। পেৰিচত এওঁলোকৰ প্ৰধান কাৰ্য্যালয় আছিল।

কোমল বয়সীয়া ছাত্ৰ কামালৰ প্ৰাণতো 'তৰুণ তুৰ্কী'ৰ মতবাদে দ-কৈ শিপালে। দেশখনিক বিপথে নিওঁতাৰিলাকৰ হাতৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ তেওঁ সহপাঠীসকলৰ আগত প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে। আন কি ভাবী তুৰস্কৰ ৰূপ এটি আপোন লিখনিত প্ৰকাশ কৰি কামালে তেওঁৰ লগৰীয়া বন্ধু-বান্ধৱবিলাকৰপৰা বিপুল প্ৰশংসাও লাভ কৰিলে।

এদিন সহপাঠী এজনৰ লগত কামালৰ অলপ খকাখুন্দা লাগিল। শিক্ষকে কামালকে জগবীয়া পাতি তেওঁক ববকৈ শাস্তি দিয়াত কামালে সেই বিদ্যালয়ৰ লগত সম্বন্ধ ছিঙি যবলৈ ঘূৰিল। পুতেক মৌলবী হওক, এই আশা কৰি মাকে কামালক মাদ্ৰাছাত নাম লিখাই দিবলৈ দহোকুৰি চেঠী কৰিছিল। মাকৰ কথা কামালে নুশুনিলে।

এতিয়া কামাল কিছুমান দিনলৈ বাটে-পথে বং-ধেমালি আৰু ধূপচালি কৰি ফুৰা ল'ৰা হৈ পৰিল। পিচে প্ৰতিভাৰ পদুমকলি জানো কাহানিবা নুফুলাটক থাকিব পাৰে? চুলতানৰ সৈন্য-বাহিনীয়ে স্মসজ্জিত হৈ গেবেপ্ গেবেপ্ কৰি যোৱা দৃশ্যবোৰে তেওঁৰ মন লাহে লাহে সৈনিক জীৱনৰ পোনে ঢাল খুৱালে। সৈনিক হোৱাৰ দুৰ্জয় বাসনা এটি বুকুৰ মাজত লৈ এদিন তেওঁ মাক আৰু বুঢ়ীমাকৰ হকা-বধা নেওচি ছালো-নিকাৰ সামৰিক বিদ্যালয়ত নাম লগালেগৈ। সোতৰ বছৰ বয়সত সেই বিদ্যালয়ৰ শেষ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ তেওঁ মনাষ্টৰৰ সামৰিক কলেজত নাম লগালে।

ইষ্টাৰ্ণলৰ সামৰিক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰসকলৰ মনত 'তৰুণ তুৰ্কী'ৰ বিপ্লৱবাদে যাব পৰ নাই তোলপাব লগাইছিল। তেওঁলোকৰ জাগ্ৰত বিপ্লৱবাদৰ জুইকুৰা নুমাৰলৈ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গৰাকীসকলে ভালেখিনি চেঠী-যত্ন কৰিও বিফল হৈছিল। ছাত্ৰসকলে 'তৰুণ-তুৰ্কী'ৰ আন্দোলনত যোগ দিলে। ইফালে কামালেও মনাষ্টৰত এটি গুপ্ত কমিটী পাতি আৰু এখনি মাহে-কীয়া কাকত উলিয়াই দেশৰ দুখ-দুৰ্গতিবোৰ বাইজৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰাত লাগিল। কলেজৰ পৰিচালকসকলৰপৰা বাধা পাই তেওঁ সামৰিক কলেজ এবিবলগীয়াত পৰিল। কলেজৰ বাহিৰতো তেওঁ গুপ্ত সমিতিৰ কামবোৰ কিছুদিনলৈ গোপনে গোপনে চলাই থাকিল। পিচে শালচকুৱা চোবাংচোৱাৰ দৃষ্টিত পৰিলত কামাল আৰু তেওঁৰ সহকৰ্মীকেইজনৰ প্ৰত্যেকবে চাৰিমাহকৈ কাৰাদণ্ড হ'ল।

১৯০৫ খৃষ্টাব্দত কামালে চুলতানৰ সৈন্য-বাহিনীত চাকৰি ললে। তেওঁৰ তুৰ্কী সৈন্য-বাহিনীত সোমোৱাৰ উদ্দেশ্য আছিল

চুলতানক ৰক্ষা কৰিবৰ বাবে নহয়, তেওঁৰ আছকলীয়া শাসনৰ ওৰ পেলাবলৈহে। কামত নিপুণতা দেখুৱাই তেওঁ অতি সোনকালে লেফ্টেনেণ্ট হ'ল। চুলতানৰ নিৰ্দেশত তেওঁ সৈন্যাধ্যক্ষ হৈ চিৰিয়ালৈ গ'ল। কামালৰ উদগণিত বিপ্লৱবাদ প্ৰচাৰৰ অৰ্থে চিৰিয়াতো কেইবাটাও গুপ্ত সমিতি পতা হ'ল। এই সময়ডোখৰৰ ভিতৰতে কামালে ভেৰছন কৰি মিছৰ, গ্ৰীচ প্ৰভৃতি দেশলৈ গৈ বিপুল অভিজ্ঞতা লাভ কৰিলে।

লাহে লাহে বিপ্লৱীসকলৰ প্ৰচাৰ-কাৰ্য্যই তুবস্কত ভালদৰে খোপনি পোতা দেখি 'তৰুণ তুৰ্কী'ৰ যাই কাৰ্য্যালয় তুবস্কতেই পতা হ'ল। কামালে এই সমিতিৰ জৰীয়তে দেহে-কেহে খাটিবলৈ ধৰিলে। ১৯০৭ খৃষ্টাব্দত ক্ৰিমিয়া যুদ্ধৰ পিচত ৰুছিয়া আৰু তুবস্কৰ মাজত হোৱা সন্ধি মতে তুবস্কৰ গোবৰ ভালখিনি হানি হোৱাত তৰুণ তুৰ্কী ভালদৰেই জিকাৰ খাই উঠিল। তুবস্কৰ চুলতানে এই সময়তে শকুনিৰ ভাও লৈ এফালে বিপ্লৱীসকলক মন্ত্ৰীসভা আৰু ব্যৱস্থা পৰিষদ গঠন কৰিবলৈ অনুমতি দিলে আৰু আনফালে বিপ্লৱীসকলৰ পুলি-পোখা উৰালিবলৈ ইউৰোপৰ বিভিন্ন শক্তিৰ লগত ঘড়মন্ত্ৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। আনোৱাবে পাছা আৰু কামালৰ নেতৃত্বত বিপ্লৱী বাহিনীয়ে এইবাৰ চুলতানৰ বিৰুদ্ধে ৰাকটকৈয়ে কঁকালত টঙালি বান্ধি ওলাল। চুলতান আব্দুল হামিদে ভয়তে তুবস্কৰ সিংহাসন এৰি দিলে। তেওঁৰ ঠাইত তেওঁৰ ভায়েক পঞ্চম মহম্মদ সিংহাসনত বহিল।

১৯১১ খৃষ্টাব্দত ইটালীয়ে তুবস্ক আক্ৰমণ কৰিলত তুৰ্কী সৈন্য-বাহিনীৰ অধিনায়ক হৈ কামালে বিপুল খ্যাতি আৰ্জিলে। ইয়াৰ পিচতেই আহি পালে পৃথিৱী কঁপোৱা প্ৰথম মহাযুদ্ধ। আনোৱাৰ পাছাৰ কথামতে তুবস্কই জাৰ্মানীৰ ফালে যোগ দিলে। ফ্ৰান্স আৰু ইংলণ্ডই পূৰ্ব আৰু পশ্চিমবপৰা, ৰুছিয়াই উত্তৰবপৰা আৰু আৱৰৰ বিদ্ৰোহী প্ৰজাই দক্ষিণবপৰা তুবস্কক হেঁচি ধৰিলে।

১৯১৫ খৃষ্টাব্দত চাৰ্চিলে পশ্চিমবপৰা সৈন্য-বাহিনী নমাই তুবস্ক-বিজয়ৰ বাবে সপ্তম হ'ল। এচিয়া গাইনবৰ

উপকূলত থকা তুবস্কৰ দুৰ্গবোৰত মাত্ৰ এদিনৰ জোখাবেহে অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আছিল। গতিকে তুবস্কৰ পতন তেনেই অৱশ্যস্তাৱী হৈ পৰিল।

এনে সময়তে ওলাই আহিল মুস্তাফা কামাল। তেওঁৰ স্নযোগ্য পৰিচালনাত তুৰ্কী সৈন্য-বাহিনীয়ে মৰোঁ-জীওঁ-সোঁ-আধিকৈ যুদ্ধত নামিল। চাৰ্চিলৰ তুবস্ক-বিজয়ৰ সোণৰ সপোন মৰহি গ'ল। এই মহাযুদ্ধত জাৰ্মানী আৰু জাৰ্মানীৰ পক্ষৰ দেশ কেইখনৰ পবাজয় হোৱাত তুবস্কয়ো পবাজয়ৰ কলঙ্ক গাত সানি লবলগীয়াত পৰিল। তুবস্কৰ ৰাজধানী কনষ্টাণ্টিনোপল বিজয়ী পক্ষই তেনেই উভাবতাৰ কবিলে। ইংলণ্ডক হাতত ৰাখি তুবস্কৰ সিংহাসন নিক্ষেপকভাৱেৰে ভোগ কৰাৰ কামনা এটি পুহি আছিল তুবস্কৰ চুলতানে। ইপোনে এনাটলিয়াক দমাবলৈ আৰু হয়তো এই ছেগতে কামালক আঁতৰত ৰাখিবলৈ চুলতানে তেওঁক এনাটলিয়ালৈ পঠিয়ালে। এনাটলিয়ালৈ গৈ কামালে দেশৰ দুৰ্য্যোগ আঁতৰাবলৈ দেহে-কেহে চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে। চুলতানে তাত কামালৰ আধিপত্যত সন্দেহ কৰি তেওঁক ছুটী লৈ ঘৰলৈ আহিবলৈ আদেশ দিলে। কামালে ঘূৰিবলৈ অমান্তি হোৱাত তেওঁক সৈন্য-বাহিনীৰপৰা বৰখাস্ত কৰা হ'ল। ইপিনে কামালৰ উদগনিত এনাটলিয়াত তুৰ্কী-চুলতানৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ জাগি উঠিল। কামালে তাত জাতীয় পৰিষদ আহ্বান কৰিলে। প্ৰতিনিধিসকলে তেওঁক জাতীয় পৰিষদৰ সভাপতিৰ পদত বৰণ কৰিলে।

এনাটলিয়াত থকা চুলতানৰ প্ৰধান সৈন্যাধ্যক্ষক আদেশ দিয়া হ'ল কামালক বন্দী কৰিবলৈ। প্ৰধান সৈন্যাধ্যক্ষই চুলতানৰ আদেশ অমান্য কৰিলে।

ছেভৰ্চৰ কংগ্ৰেছত কামালে তেওঁৰ ভাবী কাৰ্য্যৰ সম্পূৰ্ণ আঁচনি বাইজৰ আগত দাঙি ধৰিলে। ইফালে মহাযুদ্ধৰ সামৰণি পৰাত মিত্ৰপক্ষই চুলতানৰ লগত শান্তিৰ চুক্তি কৰিলে। এই চুক্তি মানি ল'লে বহুকথাত তুবস্কৰ সম্ভ্ৰম বুলিবলৈ একো নেথাকে। তথাপি সিংহাসনৰ লোভত চুলতান তাতেই মান্তি হোৱাত কামালৰ নেতৃত্বত জাগি উঠা এনাটলিয়াই খঙতে টিঙি-বিতুলা যেন হৈ পৰিল। এনাটলিয়াক বশ কৰিবলৈ ইংলণ্ডই

ফ্ৰান্সক খাটনি ধৰিলে। মহাযুদ্ধত ক্ষত-বিক্ষত হোৱা ফ্ৰান্সে এই কথাত মান্তি নহ'ল। তুবস্কৰ গাৰ মঙহ কামুৰি খাবলৈ মৰখঁকে ধৰা গ্ৰীচে এনাটলিয়া আক্ৰমণ কৰিলে। ইংলণ্ড হ'ল গ্ৰীচৰ সহায়। কামালৰ সৈন্য-বাহিনীৰ আগত ঠাৱৰিব নোৱৰাত গ্ৰীচৰ আশাৰ সপোন ভাগি গ'ল। তুবস্কৰ কৃতজ্ঞ জাতীয় পৰিষদে কামালক 'গাজী' অৰ্থাৎ বিজয়ী উপাধিৰে বিভূষিত কৰিলে।

এতিয়া চুলতানৰ পদ উঠাই দিবলৈ জাতীয় পৰিষদ দৃঢ়-প্ৰতিজ্ঞ হ'ল। চুলতানে ইংলণ্ডৰ সহায় মাগিলে। ইংলণ্ডই তেওঁক পলাই যাবলৈ উপদেশ দিলে হয়, তেওঁ খেৰো-গেৰো কৰিবলৈ ধৰিলে। দেশক বিশ্বাসঘাতকতা কৰাৰ অভিযোগত চুলতানৰ বিচাৰ কৰিবলৈ জাতীয় পৰিষদে মনস্থ কৰাত এদিন তেওঁ ইংলণ্ডৰ যুদ্ধ-জাহাজ এখনত উঠি তুবস্ক এৰি পলাল।

১৯২০ খৃষ্টাব্দৰ ২৩ এপ্ৰিলৰ দিনা আজোৰাত বহা জাতীয় মহাসভাই গাজী মুস্তাফা কামাল পাছাক সেই সভাৰ সভাপতি পাতিলে। এই সভাই ১৯২৩ খৃষ্টাব্দৰ ২৯ অক্টোবৰৰ দিনা তুবস্কক প্ৰকৃত গণতন্ত্রী ৰাজ্যত পৰিণত কৰিলে। এতিয়া কামাল পাছা নৱ্য তুবস্কৰ বাষ্ট্ৰপতি, জাতীয় পৰিষদৰ সভাপতি আৰু তুবস্কৰ সৈন্য-বাহিনীৰ অধিনায়কৰ পদত অধিষ্ঠিত হ'ল।

তুবস্কৰপৰা চুলতান পদবীৰ অৱসান ঘটিলেও খলিফা বা প্ৰধান ধৰ্মগুৰুৰ পদটো আগৰ দৰেই বখা হৈছিল। আগতে চুলতানেই খলিফাও আছিল। এতিয়া জাতীয় পৰিষদৰ অধীনত আব্দুল মজিদক খলিফাকৈ নিযুক্ত কৰা হ'ল। পিচে নৱ-নিযুক্ত খলিফায়ো আগৰ খলিফাসকলৰ দৰে ওভভগোবে নচা দেখি ১৯২৪ খৃষ্টাব্দত কামালে এই পদ দেশৰপৰা একেৰাবে উঠাই দিলে।

কামালৰ আদেশত মানুহে জধে-মধে ধৰ্মপ্ৰচাৰক হব নোৱৰাত পৰিল। ধৰ্মশাস্ত্ৰত বিপুল ব্যুৎপত্তি লাভ কৰি পবী-ক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱা লোকসকলকহে ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে নিযুক্তি-পত্ৰ দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। ধৰ্মৰ নামত চলা কুসংস্কাৰ-বোৰৰপৰা মুক্তি লাভ কৰি দেশবাসীয়ে এতিয়া নৱ-প্ৰভাৱ

সোণ-জিলিকনি দেখিবলৈ পালে। বিচাৰ-বিভাগৰ পূৰ্ণসংস্কাৰ সাধন কৰা হ'ল। আগতে তুৰ্কী ভাষাত কোবাণ চৰিফৰ ভাঙনি কৰাটো নিষিদ্ধ আছিল। গতিকে মোহ্লা-মৌলবী-বিলাকে গঁচাই-মিছাই কোবাণ চৰিফৰ নামত কোৱা কথা বোবকেই সাধাৰণ মানুহবিলাকে মানিবলগীয়াত পৰিছিল। কামালে তুৰ্কী ভাষাত কোবাণ চৰিফৰ ভাঙনি কৰোৱাত তুবস্কৰ সকলো মানুহে সেই ধৰ্ম-গ্ৰন্থৰ কথাবোৰ ভালদৰে চালিজাৰি চাব পৰা হ'ল।

চুলতানৰ বাজত্ব কালত তুৰ্কী-তিৰুতাবিলাকৰ অৱস্থা গঁচাটকৈয়ে দুখলগা আছিল। বোৰা আৰু পৰ্দাৰ অন্তৰালত তেওঁলোকৰ জীৱনবোৰ অতিবাহিত হবলগীয়াত পৰিছিল। তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত স্বাধীনতা বুলিবলৈ একোটা নাছিল। তেওঁলোক আছিল পুৰুষৰ ভোগৰ সামগ্ৰী মাথোন। বিংশ শতিকাৰ আৰম্ভনিবেপৰা জেনেৰ আৰু মেলেক বুলিবৰ দুগ-ৰাকী তুৰ্কী বৰ্ণীয়ে নাৰী জাতিক জগাই তুলিবলৈ যৎপৰো-নাস্তি যতন কৰি আছিল। তুবস্কৰ মহিলা-কৰি দৰবিছ ই হানুমেও এই কাৰ্য্যত বিপুল বৰঙনি যোগাইছিল। পিচে চুলতানৰ কঠোৰ শাসনৰ তলত তেওঁলোকৰ জীৱনৰ এই পৱিত্ৰ সাধনাই সফলতা লাভ কৰিব পৰা নাছিল। কামাল পাছাৰ নেতৃত্বত দেশে সজীৱতাৰ ফালে আগবাঢ়িবলৈ স্মচল পোৱাত তুবস্কৰ নিষেপঘিতা আৰু নিৰ্য্যাতিতা নাৰী-জাতিয়ে মুক্তিৰ ধুনীয়া পোহৰ পালে। চুলতানৰ শাসনত মাটিৰ প্ৰতিমা হৈ থকা তুৰ্কী-নাৰীৰ জীৱনত প্ৰগতিৰ মৃদু স্পন্দন বাজি উঠিল। দুবদৰ্শী কামাল পাছাৰ শাসনত দেশ-শাসনৰ সকলো বিভাগতে তুৰ্কী নাৰীয়ে পুৰুষসকলৰ দৰেই প্ৰতিভা দেখুৱাবলৈ সক্ষমা হৈ উঠিল।

অত্যাচাৰী আৰু মদগৰ্বী আৰু কুসংস্কাৰেৰে আচ্ছন্ন তুৰ্কী চুলতানসকলৰ শাসনৰ অকৃতকাৰ্য্যতাৰ কলঙ্কে চিহ্নিত তুবস্কৰ বাজধানী কনষ্টাণ্টিনোপল। তাৰ উপৰিও এই নগৰখন বাজ্যৰ একেৰাবে এমূৰে আৰু শত্ৰুৱে সহজতে চুকি পোৱা সামুদ্ৰিক বন্দৰ। সাতে-সোতৰে কামালে তুবস্কৰ মাজ ঠাই আঙ্গোৰাত নতুন বাজধানী পাতিলে। আঙ্গোৰা আজি সম্পূৰ্ণ

আধুনিক ধৰণৰ তুৰস্কৰ বমক্‌জমক্‌ ৰাজধানী। কনষ্টাণ্টি-
নোপলৰ ৰাজকাৰেং কামালাৰ আদেশত বিৰাট জাতীয় যাদুঘৰ
হৈ পৰিল।

তুৰস্কক প্ৰগতিৰ বাটত আগবঢ়াই নিবলৈ কামালে যিমান-
বোৰ কাম কৰিলে তাৰ তুলনা নাই। আৰবী বৰ্ণমালাত স্বৰ
সংখ্যা বৰ কম কাৰণেই তেওঁ তুৰ্কী ভাষা বোমান বৰ্ণমালাৰে
লিখোৱাৰ দিহা কৰিলে। গ্ৰীচৰপৰা পিক্ৰিবলৈ শিকা ফেঙ্ক
টুপী তেওঁ তুৰস্কৰপৰা উঠাই দি পুৰণি স্মৃতিৰ কণ্‌কঠীয়া
মাৰিলে। কৃষি শিল্প বাণিজ্যত তুৰস্কক জাকতজিলিকা কবি
তুলিবলৈ দেশত তেওঁ এই কেইবিধ শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে।
দেশত ৰেল-পথ, বাট-ঘাট, সাহিত্য-সংস্কৃতি আদি সকলোৰে
সমৃদ্ধিৰ কাৰণে তেওঁ স্মন্দৰ দিহা লগালে। মুঠতে ইউৰোপৰ
যি কোনো দেশৰ লগতে তুৰস্কক সমানে ফেব মাৰিব পৰা
কৰি তুলিলে কামাল পাছাই।

স্মাৰ্গাৰ বিখ্যাত সদাগৰ এজনৰ স্মন্দবী আৰু প্ৰতিভা-
শালিনী কন্যা লতিফাক কামালে লাভ কৰিছিল সহধৰ্ম্মিনী-
ৰূপে। লতিফাই তেওঁৰ স্বামীৰ দেশ-গঠনৰ পৱিত্ৰ কাৰ্য্যত
বিপুলভাৱে হাত-উজান দিছিল। সহধৰ্ম্মিনী লতিফাৰপৰা
দেশভক্ত কামালে যথেষ্ট অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল। জাগৰণৰ
পথত আগবঢ়া তুৰ্কী নাৰীক উদগনি দিবলৈ তেওঁ লতিফাক
লগত লৈ লৈ সভা-সমিতিবোৰত যোগ দিছিলগৈ। দুৰ্ভাগ্য-
বশতঃ ১৯২৫ খৃষ্টাব্দত এওঁলোকৰ বৈৱাহিক জীৱনৰ মধুৰ
সম্বন্ধ ছেদ হ'ল। বৈৱাহিক জীৱনৰ ফলস্বৰূপে তেওঁলোকৰ
কোনো সতি-সন্ততি হোৱা নাছিল। কামালে পুনৰ সংসাৰ
নকৰিলে।

চুলতানৰ শাসন-কালত ধৰ্ম্ম আৰু ৰাজনীতি লোটিপেটি
হৈ পৰাত আৰু সেইবোৰৰ ওপৰত বাবেকুৰি কুসংস্কাৰে প্ৰভাৱ
পেলোৱাত তুৰস্ক সঁচাকৈয়ে 'ৰুগীয়া মানুহ' হৈ পৰিছিল।
কামালে ধৰ্ম্ম আৰু ৰাজনীতিক পৃথক কৰি দুইটাৰে শ্ৰীবৃদ্ধি
সাধন কৰিলে। তেওঁ দেশৰ অৰ্থনৈতিক সংস্কাৰৰ ফালেই যে
চকু দিছিল এনে নহয়, ৰাজনীতিতো যাতে তুৰ্কীসকল পকা

হৈ উঠিব পাবে তাৰ বাবেই তেওঁ 'লিবাৰেল বিপাবলিকান' বুলিবৰ চৰকাৰ-বিৰোধী দল এটাও গঠন কৰিছিল। পিচে কিছুমান অতপলীয়া লোকে এই দলত সোমাই দেশত অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ ওলোৱাত কামালৰ আদেশত এই দল ভাঙি দিয়া হ'ল। অতপলীয়া লোক কেইজনক প্ৰাণদণ্ড দিয়া হ'ল।

আপোনাৰ জন্মভূমিৰ মঙ্গলৰ হকে দেহেকেহে খাটি পৃথি-
ৱীত তুবস্কক এখন সমৃদ্ধিশালী বাঢ়িত পৰিণত কৰি গাজী মুস্তাফা
কামাল আতাতুৰ্কে ১৯৩৮ খৃষ্টাব্দৰ নবেম্বৰৰ এষাৰ তাৰিখে
চিৰকাললৈ চকু মুদিলে।

কাল মাক্স

ইয়াত যি গবাকী পুৰুষৰ কথা আলোচনা কৰা হৈছে, তেওঁ পৃথিৱীৰ কোনো বৰেণ্য ৰাষ্ট্ৰনেতা, তেজোদ্দীপ্ত সেনাপতি, খ্যাতনামা কৱি-সাহিত্যিক বা ধৰ্মগুৰু নাইবা যুগান্তকাৰী বৈজ্ঞানিক নহয়। তথাপি এইজনা পুৰুষে অৰ্থনীতিৰ ক্ষেত্ৰত যি এটি বুজন আৰু পাহৰিব নোৱাৰা বৰঙনি আগবঢ়াই থৈ গৈছে তাৰ বাবে তেওঁৰ নাম সোঁৱৰণ কৰিব লগীয়াত পৰে। ১৯১৭ খৃষ্টাব্দৰ ৰুছ-বিপ্লৱে ৰুছিয়াৰ সম্ৰাট জাৰ আলেক-জেণ্ডাৰৰ মইমতীয়া শাসনৰ ওৰ পেলাই তাৰ জনগণৰ প্ৰাণলৈ নমাই আনিছিল মুক্তিৰ মঙ্গল-প্ৰভাত। ৰুছিয়াৰ সমস্বত্ববাদী সকলৰ এই বিপ্লৱ পৰিচালনা কৰিছিল তেওঁলোকৰ নেতা বিপ্লৱী লেনিনে। কিন্তু যিগবাকী পুৰুষৰ উত্তম আৰু সম্পূৰ্ণ বিজ্ঞান-সন্মত লিখনি আছিল এই বিপ্লৱৰ লাইখুটা তেৱেঁই হ'ল সমস্বত্ববাদৰ পিতৃস্বৰূপ কাৰ্ল হেনৰিক মাক্স।

জাৰ্মানীৰ অন্তৰ্গত থকা প্ৰুচিয়াৰ ট্ৰিয়াৰ নামৰ ঠাইত ১৮১৮ খৃষ্টাব্দৰ মেই মাহৰ পাঁচ তাৰিখে এটি ইহুদী পৰিয়ালত কাৰ্ল হেনৰিক মাক্সে জন্ম গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ পিতৃ হিবশ্বেল আছিল আইন ব্যৱসায়ী। মাক হেনৰিকা প্ৰেছবাৰ্গ আছিল ঘৰ-সংসাৰ চলোৱাত এগবাকী কাজী তিব্বতা। সেই সময়তো ইহুদী সম্প্ৰদায়ৰ লোকক আনবিলাক সম্প্ৰদায়ে ঘৃণাৰ চকুৰে চাইছিল। সমাজৰ প্ৰাপ্য সন্মান বা সকলোবোৰ সা-সুবিধাবপৰা তেওঁলোকক সততে বঞ্চিত কৰা হৈছিল।

ইহুদী জাতিৰ ভাগ্যত ষটি থকা এনেবোৰ লঘু-লাঞ্ছনাব পৰা হাত সাৰিবলৈ কাৰ্ল মাক্সৰ পিতাকে তেওঁৰ গোটেইটো পৰিয়ালৰে সৈতে খ্ৰীষ্টিয়ান ধৰ্মত দীক্ষিত হৈ আন কি তেওঁ

নিজৰ ইহুদী নামটোকো সলাই হেনৰিক মাৰ্ক্স এই নতুন নামটো গ্ৰহণ কৰে। সেই সময়ত কাৰ্ল মাৰ্ক্স আছিল ছবছৰীয়া ল'ৰা।

নিচেই বাল্যকালৰেপৰা কাৰ্ল মাৰ্ক্স আছিল স্বাধীনচিন্তীয়া, উগ্ৰপ্ৰকৃতিৰ, বিদ্ৰোহী ভাৱাপন্ন আৰু ভাৱপ্ৰৱণতাক যুক্তিৰে জুখি চোৱা বিধৰ ল'ৰা। নিজৰ শক্তিৰ ওপৰত তেওঁৰ আছিল প্ৰগাঢ় বিশ্বাস। চেনেহৰ পুতেকৰ স্বভাৱজাত চমৎকাৰ গুণ কিছুমানত পিতাক মুগ্ধ হৈ পৰিছিল। এই গুণবোৰ ভৱিষ্যতলৈ মানৱতাৰ সেৱাত লাগিব বুলি তেওঁৰ অন্তৰত ধুনীয়া আশা এটিয়ে জ্বিল্মিলাই উঠিছিল। মাকে পুতেকক ভাগ্য-লক্ষ্মীৰ সন্তান বুলি প্ৰচাৰ কৰি কৈছিল বোলে তেওঁৰ পুতেকৰ হাতত সকলোবোৰ কাৰ্য্যই সুসম্পন্ন হ'ব।

টুয়াৰ কলেজৰ নিৰ্দ্ধাৰিত পাঠ্য শেষ কৰি সোতৰ বছৰ বয়সত তেওঁ আইন পঢ়িবলৈ বন বিশ্ববিদ্যালয়ত নাম লগালে। তাৰ পিচৰ বছৰত তেওঁ বালিন বিশ্ববিদ্যালয়লৈ যোৱাৰ কালছোৱাত হোৱা জহৰ বন্ধত ভনওৱেষ্টফালেন নামৰ এজন বৰ চহকী আৰু অভিজাত বংশৰ জমিদাৰৰ কন্যা জেনিভনওৱেষ্টফালেনৰ প্ৰতি কাৰ্ল মাৰ্ক্স বাককৈয়ে অনুৰক্ত হৈ পৰে। জেনি অকল দেখনে গুৱনেই আটকধুনীয়া নাছিল, স্বভাৱ-চৰিত্ৰও আছিল সুন্দৰ। কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ বাইদেৱেকে চফীৰ প্ৰাণৰ বান্ধৱী আছিল জেনি। জেনিবো অন্তৰ লাহে লাহে কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ প্ৰতি ঢাল খালে। ভায়েকৰ লগত তেওঁৰ বান্ধৱীৰ মিলনৰ পথ সেন্দূৰীয়া কৰি তুলিবলৈ চফীয়ে যাবপৰ নাই চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে। ওঠৰ বছৰীয়া কাৰ্ল মাৰ্ক্সে মবসাহ কৰি জেনিৰ পিতাকলৈ এই বিষয়ে লিখিলে। ইফালে তেওঁৰ এই চিঠিয়ে ভনওৱেষ্টফালেনৰ আভিজাত্যাভিমানী মতিৰ কুটুমবিলাকৰ মাজত তোলপাৰ লগাই দিলে। এওঁলোকে স্বৰ্গৰ ঈশ্বৰ আৰু বালিনৰ প্ৰভুক অৰ্থাৎ ভনওৱেষ্টফালেনক একে সমান বুলিয়েই গণ্য কৰিছিল। এনে এজন লোকৰ কন্যাক মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ ল'ৰা এটিয়ে জীৱন-সঙ্গিনী হিচাপে পাবলৈ বিচৰাটো তেওঁলোকৰ পক্ষে সপোনবো অগোচৰ কথা। কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ প্ৰতি

হিয়াভবা মমতা লৈ জেনিয়ে অতি নিষ্ঠাবে এই মিত্ৰিব-কুটুম-বিলাকৰ লগত যুঁজ দিলে। শেহত জেনিবেই জয় হ'ল।

জেনিৰ প্ৰতি আসক্ত হোৱাত কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ যৌৱন বনত কৱিতাৰ সূক্ষমা নামিল। তেওঁ কৱিতা লিখি লিখি প্ৰাণৰ জেনিলৈ উপহাৰ স্বৰূপে পঠিয়াবলৈ ধৰিলে। ১৮৪১ খৃষ্টাব্দত তেওঁৰ দুটি গীতি-কৱিতা বাৰ্লিনৰ এখন আলোচনীত ছপাও হৈছিল। জীৱনৰ শেহ ভাগত যিগবাকী পুৰুষে সমস্বত্ববাদৰ বজ্জ্বলনি কৰি বিপ্লৱীমনৰ পৰিচয় দিছিল, তেওঁ যৌৱন-কালত আপোন প্ৰতিভা প্ৰদৰ্শন কৰিছিল প্ৰেমৰ বোল সনা কৱিতাবে।

কাৰ্ল মাৰ্ক্সে বাৰ্লিন বিশ্ববিদ্যালয়ত জাৰ্মানীৰ বিখ্যাত আদৰ্শবাদী দাৰ্শনিক হিগেলৰ মতবাদে সেই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ধৰ্মনীতি, ৰাজনীতি, দৰ্শন, ব্যৱস্থা-বিজ্ঞান আদি সকলো বিভাগতে অসীম প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল। হিগেলৰ অনুসৰণকাৰীসকলৰ ভিতৰত প্ৰধান দল আছিল দুটা। তাৰে সোঁপন্থী দলটোৱে বৰ্তমান চলি থকা সমাজ ব্যৱস্থাকেই নিখুঁত বুলি ধৰিছিল আৰু বাওঁপন্থী দলটোৱে বিচাৰিছিল তাৰ আমূল পৰিৱৰ্ত্তন। বাওঁপন্থী-সকলৰ মতবাদে মাৰ্ক্সৰ জীৱনত প্ৰভুত পৰিমাণে প্ৰভাৱ পেলালে। আইন শাস্ত্ৰৰপৰা তেওঁৰ মন ঘূৰিল হিগেলৰ দৰ্শনলৈ। তেওঁ একেবাহে তিনিশপ্তাহ দিনে-ৰাতিয়ে হিগেলৰ কিতাপবোৰ মনপুতি পঢ়ি মনৰ গতি সলনি কৰি পেলালে।

১৮৪১ খৃষ্টাব্দত মাৰ্ক্সে দৰ্শনত উল্টেবেট্ ডিগ্ৰী ল'লে জেনা বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা। তাৰ পিচত তেওঁ বনলৈ ঘূৰিল। বনত তেওঁ হিগেলৰ দৰ্শনৰ ডেকা অনুগামীসকলৰ প্ৰভাৱত পৰিল। এই চাম ডেকাৰ ভিতৰত ধ্ৰুগোবুয়াৰ অন্যতম। এই দলটো আছিল বাইবেল শাস্ত্ৰৰ প্ৰথম ওখ ধৰণৰ সমালোচক। এই কালছোৱাত মাৰ্ক্সে এটি ধৰ্মবিবোধী মনোভাৱ ল'লে, আৰু এয়েই তেওঁৰ মতবাদৰ ঘাই অংশ বুলি ক'লেও বঢ়াই কোৱা নহয়।

ওপৰত উল্লেখিত ডেকাসকলৰ কিছুমানে লগ লাগি সমাজ ব্যৱস্থাৰ আমূল পৰিৱৰ্ত্তন কৰাৰ মতবাদ প্ৰচাৰ কৰিবলৈ 'Rheinsche Zeitung' নামৰ এখন দৈনিক বাতৰি কাকত বনৰপৰা

উলিয়ালে। এই কাকতত ছপা হৈ ওলোৱা মাৰ্ক্সৰ প্ৰৱন্ধ-পাতিবোৰৰ তীব্ৰ ভাষাই কেউপিনে তোলপাব লগালে। কেই-মাহমানৰ পিচতেই তেওঁৰ ওপৰত এই কাকতৰ সম্পাদনাৰ ভাৰ পৰিল। সম্পাদক হৈ তেওঁ প্ৰুচিয়াৰ চৰকাৰ আৰু প্ৰুনো বুয়াৰকে ধৰি তাৰ দাৰ্শনিকসকলক চোকা ভাষাৰে তিবন্ধাব কৰিবলৈ ধৰিলে। এই দাৰ্শনিকসকল এদিন তেওঁৰ পৰম বন্ধু আছিল। এতিয়া তেওঁলোক কোনো কামত নলগা আৰু বিষয়-জ্ঞানত গভীৰতা নথকা দাৰ্শনিক বুলি তেওঁৰ চকুত প্ৰতিভাত হ'ল। চৰকাৰে এই কাকত বন্ধ কৰি দিয়াত মাৰ্ক্সৰ সম্পাদকৰ পদবো সামৰণি পৰিল। আৰ্ণল্ড বিউজ নামৰ এজন লোকে এনে ধৰণৰ আন এখনি বাতৰি-কাকত পেৰিচৰপৰা উলিয়াবলৈ যো-জা কৰিলে। এই সময়ৰ ভিতৰতে জেনিৰ লগত মাৰ্ক্সৰ শুভ পৰিণয় সম্পন্ন হৈ গ'ল।

পেৰিচৰপৰা সেই বাতৰি-কাকত উলিওৱাটো সফল হৈ নুঠিল। অৱশ্যে তাৰ কিছুদিন পিচতেই 'Vorwärts' নামৰ এখন জাৰ্মান বাতৰি-কাকত পেৰিচৰপৰাই ছপা হৈ ওলাল। এই কাকতখনেও সমাজ ব্যৱস্থাৰ আমূল পৰিৱৰ্ত্তনৰ মতবাদ প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। তাত মাৰ্ক্সৰ জুইৰ ফিবিঙতিৰ দৰে প্ৰৱন্ধবোৰ প্ৰকাশ পোৱাত প্ৰুচিয়াৰ চৰকাৰ পুনৰ জিকাৰ খাই উঠিল। তেওঁলোকৰ অনুবোধত মাৰ্ক্সৰ ফৰাচী দেশৰপৰা উলিয়াই দিয়া হ'ল। ১৮৪৫ খৃষ্টাব্দৰ জানুৱাৰী মাহত তেওঁ পেৰিচৰপৰা প্ৰুচেলচলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

ফৰাচী দেশ এৰাব আগতে মাৰ্ক্সৰ জীৱনৰ বাটত দেৱদূত যেন এজন বন্ধুৱে লগ দিলে। এওঁ হ'ল ৰুপাৰ ব্যৱসায়ী জাৰ্মান এজনৰ ল'ৰা ফ্ৰেডেৰিক এণ্ণেলছ। বয়সত এওঁ কাৰ্ল-মাৰ্ক্সতকৈ দুবছৰৰ সৰু। এওঁ বহু আগবেইপৰা সমাজ ব্যৱস্থাৰ সম্পূৰ্ণ পৰিৱৰ্ত্তনৰ মনোভাৱ পোষণ কৰি আহিছিল। এওঁৰ পিতাকৰ ব্যৱসায়ৰ শাখা এটি ইংলণ্ডৰ মাৰ্কেষ্টাৰতো আছিল। সেই সংক্ৰান্তত তেওঁ মাৰ্কেষ্টাৰত থাকোঁতে তাতেই বৰাৰ্ট ওৱেন প্ৰভৃতি শ্ৰমজীৱি সম্প্ৰদায়ৰ উন্নতিবিধায়ক নেতা-সকলৰ লগত ঘনিষ্ঠতালৈ আহিছিল।

মার্কে য়েতিয়া 'Rheinische Zeitung' নামৰ বাতৰি কাকতখন সম্পাদনা কৰি থাকে সেই কালছোৱাতেই এঞ্জেলছৰ লগত তেওঁৰ প্ৰথম চিনাকি হয়। ১৮৪৪ খৃষ্টাব্দত পেৰিচত তেওঁলোকৰ পুনৰ দেখাদেখি হয় আৰু তেতিয়াৰপৰাই দুইবোৰ মাজত প্ৰগাঢ় বন্ধুত্ব গঢ়ি উঠে। সেই বছৰতে দুয়ো লগ হৈ ব্ৰুনো বুয়াৰৰ বিৰুদ্ধে এখনি পুস্তিকা প্ৰণয়ন কৰে। এইজন বন্ধুৱেই কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ প্ৰকৃত বন্ধুৰূপে, প্ৰিয় আৰু অনুগত শিষ্য হিচাপে, সমদুখী সহযোগীৰ দৰে আৰু তেওঁৰ উপাৰ্জনৰ স্বায়ী উৎসৰূপে মাৰ্ক্সৰ জীৱন-বুৰঞ্জীত সোণ জিলিকাদি জিলিকি থাকিব।

১৮৪৫ খৃষ্টাব্দৰ বসন্ত কালত এঞ্জেলছ মাৰ্ক্সৰ লগ লাগিল গৈ ফ্ৰুচেলচত। সেই বছৰে গুপ্তত তেওঁ মাৰ্ক্সক ইংলণ্ডলৈ লৈ গ'ল। লণ্ডনত থকা জাৰ্মান বনুৱাবিলাকৰ শিক্ষা সংক্ৰান্ত সংঘৰ প্ৰতিষ্ঠাতাসকলৰ লগত এঞ্জেলছে তেওঁৰ বন্ধুক চা-চিনাকি কৰি দিলে। ফ্ৰুচেলচলৈ যুৰি আহি মাৰ্ক্সে ওপৰোক্ত সংঘৰ ধৰণেৰে সংঘ এটি প্ৰতিষ্ঠা কৰি তাৰ নাম দিলে জাৰ্মান বনুৱাবিলাকৰ সংঘ। সমস্বত্ববাদৰ মূল কাৰণবোৰ চৰ্চা আৰু প্ৰচাৰ কৰাই হ'ল এই সংঘৰ উদ্দেশ্য। এই সংঘ স্থাপন কৰা দিন ধৰি পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশৰ সমস্বত্ববাদীসকলক একগোট কৰিবলৈ বুলিয়েই তেওঁ সমস্বত্ববাদী পত্ৰ-বিনিময় সমিতি এখনো পাতিছিল। পেৰিচত এনে এটি কেন্দ্ৰ খুলিবলৈ তেওঁ এঞ্জেলছক পেৰিচলৈ পঠিয়াইছিল। ১৮৪৭ খৃষ্টাব্দত লণ্ডনত এখন কংগ্ৰেছ পতা হ'ল। তাত লণ্ডন, ফ্ৰুচেলচ আৰু পেৰিচত থকা প্ৰতিনিধিবিধিয়ে যোগ দিলে। এই কংগ্ৰেছ 'আন্তৰ্জাতিক সমস্বত্ববাদী সংঘ' এটি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। এই সংঘৰপৰা দুয়ো বন্ধুৱে বিখ্যাত ঘোষণা-পত্ৰ এখন প্ৰচাৰ কৰিলে। অতীতৰ আটাইবিলাক সমাজৰ বুৰঞ্জী বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ মাজত হোৱা সংঘৰ্ষৰ বুৰঞ্জী বুলি ঘোষণা-পত্ৰত ভালদৰে প্ৰচাৰ কৰা হ'ল। সমস্বত্ববাদীসকলৰ লক্ষ্যই পূৰ্ণ সফলতা লাভ কৰিবলৈ হলে বৰ্তমান চলিত থকা সামাজিক হিংস্ৰ উপায়েৰে ওফবাই দিব লাগিব। চহকীবিলাকৰ ভূ-

সম্পত্তিবোৰ লৈ লব লাগিব। শাসক সম্প্ৰদায় সম্বন্ধবাদী-সকলৰ বিদ্ৰোহত কঁপি উঠক। ইয়াত শ্ৰমজীৱিসকলৰ কোনো হৰণ-ভগন নহয়; মাত্ৰ তেওঁলোকৰ শিকলিহে ছিঙিব—অৰ্থাৎ তেওঁলোকে বন্ধনমুক্ত হৈ স্বাধীনতা পাব। তেতিয়া তেওঁলোকে ভোগ কৰিবলৈ পাব গোটেই পৃথিৱী। গতিকে সকলো দেশৰ শ্ৰমজীৱিসকল, তোমালোকে একতাবদ্ধ হোৱাঁ।

খুলমূলকৈ উল্লেখ কৰা ওপবোজ্জ অগ্নিময়ী কথাবোৰে বুকুত লৈ ওলোৱা দুই বছৰ ঘোষণা-পত্ৰই জনগণৰ মনত বাকটকৈয়ে শিপালে। ১৮৪৮ খৃষ্টাব্দত গোটেই ইউৰোপ কঁপাই বিপ্লৱৰ ঢৌ উঠিল। এই বিপ্লৱৰ আৰম্ভণিতেই মাক্সক বেলজিয়ামৰপৰা বহিষ্কাৰ কৰা হ'ল। তেওঁ পোনতে পেরিচলৈ গ'ল। তাৰ পিচত নিজৰ জন্মভূমিলৈ গৈ কলগুনে বোলা ঠাইৰপৰা 'New Rheinische Zeitung' নামৰ কাকতখন সম্পাদনা কৰিবলৈ ধৰিলে। বিপ্লৱ বিফল হোৱাত তেওঁ পুনৰ জাৰ্মানীৰপৰা পলাবলগীয়াত পৰিল। পেৰিচতো তেওঁক থাকিবলৈ দিয়া নহ'ল। অৱশেষত লণ্ডনেই তেওঁৰ স্থায়ী বাসস্থান হৈ পৰিল।

লণ্ডনত থকা কালছোৱাত বহু বছৰ ধৰি মাক্সৰ পৰিয়ালে অলেখ-অপাব দুখ-কষ্টৰ লগত যুঁজ কৰি কাল যাপন কৰিবলগীয়াত পৰিছিল। নিজৰ ত্ৰিভক্তা, পুত্ৰকন্যা কেইটি আৰু এজনী বিশ্বাসী ধাত্ৰীৰে সৈতে তেওঁৰ পৰিয়ালটো। 'কেমবাব ওৱেল' নামৰ ঠাইত থাকোঁতে ঘৰৰ ডাবা দিব নোৱাৰাত তেওঁলোকক ঘৰৰপৰা উলিয়াই দিয়া হৈছিল। তাৰ পিচত 'চ'হ' নামৰ ঠাইত মাত্ৰ দুটা কুঠৰী লৈ তাতেই কোনোমতে দিন কটাইছিল। ইফালে দৰিদ্ৰতাৰ কঠোৰ নিষ্পেষণত তেওঁৰ স্বাস্থ্যও পৰি আহিছিল। দুটি কেঁচুৱা সন্তানৰ অকাল মৃত্যু আৰু নিজৰ নাৰেঙা আৰু ইটো-সিটো অস্থখে তেওঁৰ জীৱন তেনেই থকা-সৰকা কৰি পেলাইছিল। ১৮৫০ৰ পৰা ১৮৬০ খৃষ্টাব্দলৈকে এই দহ বছৰ কাল তেওঁ 'নিউইয়ৰ্ক ট্ৰিবিউন' কাকতৰ সংবাদদাতাৰূপে কাম কৰি পোৱা সামান্য উপাৰ্জনৰে পৰিয়ালটো চলাব লগীয়াত পৰিছিল। তাৰ

বাহিৰে তেওঁৰ হাতত নাছিল সাঁচতীয়া ধন আৰু আয়-উৎপন্নবোৰ আন পথ নাছিল। একোদিন হয়তো ঘৰৰ পৰিয়ালৰ খাবলৈ খুদকণ এটিও নাই। ইফালে আহাৰ-পাতি কিনিবলৈয়ো হাতত ফুটাকড়ি এটিৰ অভাৱ। তেতিয়া তেওঁ পত্নীৰ সামান্য মূল্যৰ অলঙ্কাৰ এপদকে মহাজনৰ ওচৰত বন্ধকত থৈ ধন আনে গৈ। যিদিনাখন বন্ধকত খবলৈ একো নাইকিয়া হৈ পৰে, সেইদিনা তেওঁ যৎকিঞ্চিৎ ধন বিচাৰি হাবাথুৰি খায়। ইমানবোৰ দুখ-দৈন্য, লাজ-অপমান সহিব নোৱাৰি একো একোদিন তেওঁৰ চেনেহী জেনিয়েও তেওঁক মাতৰ তিতা-কেঁহা দিছিল।

এই সময়ত এঞ্জেল্ছৰ উদাৰতাইহে তেওঁক জীয়াই ৰাখিলে। এঞ্জেল্ছে তেওঁলোকৰ মাৰ্কেটৰত থকা ৰূপাহ ব্যৱসায়ৰ শাখাত পুনৰ কাম কৰিছিলগৈ। তেওঁ সমনে মাৰ্ক্সলৈ টকা-পইচা পঠিয়াবলৈ ধৰিলে আৰু তেওঁৰ নিজৰ বিলৰ পাবলগীয়া টকা মাৰ্ক্সকেই উলিয়াই লবলৈ অনুমতি দিলে। মাৰ্ক্সে নিজে কেতিয়াও এঞ্জেল্ছৰ ওচৰত সহায়তিকা কৰা নাছিল আৰু বন্ধুৰে অযাচিত্তে দিয়া সাহায্যও তেওঁ উদাসীনভাৱেই গ্ৰহণ কৰিছিল। মাৰ্ক্সে এইদৰে তেওঁৰ গৌৰৱৰ নামত নিজৰ প্ৰাণৰ সকলোখিনি স্নকোমল অনুভূতিকে সমাধিস্থ কৰিছিল।

১৮৫১ খৃষ্টাব্দত নিউইয়ৰ্ক ট্ৰিবিউনে মাৰ্ক্সক প্ৰৱন্ধ-পাতি দিবলৈ কোৱাত এঞ্জেল্ছেই তেওঁৰ বন্ধুৰ হৈ প্ৰৱন্ধ লিখি দিছিল। তাৰ পিচত তেওঁ মাৰ্ক্সৰ জাৰ্মান ভাষাত লিখা প্ৰৱন্ধবোৰো ভাঙনি কৰি প্ৰচাৰ কৰে।

লণ্ডন-প্ৰবাসৰ প্ৰথম দহ বছৰত দৰিদ্ৰতাই খাওঁ খাওঁ মূৰ্ত্তি ধৰি মাৰ্ক্সক কেউপিনবপৰা আৱৰি ধৰিলেও তেওঁ তেতিয়াও জীৱনৰ পৰম আৰু চৰম সাধনালৈ অকণো নেপাহৰি লণ্ডনৰ বৃটিছ মিউজিয়মৰ পঢ়া কুঠৰীত দৈনিক সোমাই অলেখ কিতাপ-পত্ৰ চালি-জাৰি কিবাকিবি টোকা কৰাত ব্যস্ত আছিল। মিউজিয়মৰ দুৱাৰ খোলাৰ লগে লগেই তেওঁ তাত সোমায়গৈ আৰু মিউজিয়ম বন্ধ কৰিবৰ সময় হ'ল বুলি তাৰ কৰ্মচাৰী-বিলাকে নোকোৱালৈকে তেওঁ পঢ়া কুঠৰীৰপৰা ওলাই নাহে। এইদৰে অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰি তেওঁ মূলধন সম্বন্ধীয় এখনি বিৰাট

গৃহ প্ৰণয়নৰ কাৰণে সাজু হ'ল আৰু সেই গৃহৰ ভালেখিনি লিখিলেও। এই কেইবছৰত তেওঁ ধন-বিজ্ঞান সম্পৰ্কে গভীৰ গৱেষণা কৰি থকাৰ বাহিৰেও পত্ৰ সম্পাদনা বিষয় আৰু ৰাজপক্ষীয় লোকৰ লগত কাৰ্জিয়া কৰা আদি ভালেমান কামত ব্যস্ত হৈ আছিল। তেওঁৰ মূলমতত অমিল হোৱা লোকবিলাকক তেওঁ কুটা যেন দেখিছিল। 'সাম্যবাদী লীগ'ক উইলিছ নামৰ প্ৰতিদ্বন্দী লোকজনৰ প্ৰভাৱৰপৰা বন্ধা কৰিবলৈ তেওঁ এই সংঘৰ কেন্দ্ৰ কলগ্নেনলৈ স্থানান্তৰ কৰিলে।

১৮৫৯ খৃষ্টাব্দত তেওঁৰ 'মূলধন' নামৰ স্মৰণীয় গৃহৰ প্ৰথম শাখা 'A critiquel of political Economy' এই শিৰোনামাত ছপা হৈ ওলাল। ইয়াত বস্ত্ৰৰ মূল্যৰ ধ্বংস সম্বন্ধে আলোচনা কৰা হৈছিল।

১৮৬৪ খৃষ্টাব্দত আন্তৰ্জাতিক শ্ৰমজীৱিসকলৰ সংঘ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত এই সংঘত মাৰ্ক্সৰ বিপুল প্ৰভাৱ পৰিল। পিচে তেওঁৰ বিপ্লৱবাদত বহুতৰে সমৰ্থন নোহোৱাত সেই সংঘৰ নেতাসকলৰ মাজত দলাদলিৰ ভাবে ঠাই পালে। এই সংঘৰ লগত জড়িত আন এগৰাকী মনীষী ৰাকুনিৰে বেলেগ অনুষ্ঠান এটা পাতি মাৰ্ক্সৰ বিৰুদ্ধে চলিবলৈ ধৰিলে। মাৰ্ক্সে তেওঁক পুনৰ আন্তৰ্জাতিক সংঘত সন্মুৱাই ল'লে যদিও ৰাকুনিৰক পৰাস্ত কৰাটো মাৰ্ক্সৰ পক্ষে সহজ নোহোৱাত হেগত বহা সংঘৰ অধিবেশনত গৃহীত হোৱা মাৰ্ক্সৰ প্ৰস্তাৱমতে সংঘৰ কেন্দ্ৰ আমেৰিকাৰপৰা নিউইয়ৰ্কলৈ তুলি নিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। পিচে নিউইয়ৰ্কত কেন্দ্ৰ পাতিলে তাৰপৰা ইউৰোপৰ সাম্যনীতিৰ কাম চলোৱাটো অসম্ভৱ হব বুলি ভাবি কেন্দ্ৰ নিউইয়ৰ্কলৈ তুলি নিয়া নহ'ল। সাতে পাচে ১৮৭৫ খৃষ্টাব্দত এই সংঘ লোপেই পালে।

১৮৬৭ খৃষ্টাব্দত কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ অমৰগৃহ 'মূলধন'ৰ প্ৰথম খণ্ড ছপা হৈ ওলাল। এই কিতাপখনে প্ৰথমে মানুহৰপৰা যোগ্য সমাদৰ পোৱা নাছিল। পিচে এই কিতাপৰ ক্ৰছ ভাষাৰ ভাঙনিয়ে কৰ্ছিয়াত বিপুল আদৰ লাভ কৰিলে। জাৰ্মানীয়ে এই গৃহক ভালদৰে আদৰণি নজনোৱাত ১৮৭৩ খৃষ্টাব্দত তেওঁ

‘মূলধন’ৰ দ্বিতীয় খণ্ড প্ৰকাশ কৰি জনসাধাৰণক এই বিষয়ে দোষ দিলে।

প্ৰথমতে মাৰ্ক্সৰ বিৰুদ্ধবাদী জাৰ্মানীৰ স্বৰ্গী মণ্ডলীয়ে মাৰ্ক্সৰ মতবাদত একো নতুনত্ব নাই বুলি প্ৰচাৰ কৰিছিল যদিও শেহলৈ এই গ্ৰন্থই জাৰ্মানীৰ সাম্যবাদী সাহিত্যত শিব-ফুটা হৈ বহিল।

মূলধন’ৰ দ্বিতীয় খণ্ড বচনাৰ কালত মাৰ্ক্সৰ আৰ্থিক অনাটন বহু পৰিমাণে কমি গৈছিল। ১৮৬৯ খৃষ্টাব্দত ব্যৱ-সায়ৰপৰা অৱসৰ লৈ এঞ্জেলছে তেওঁৰ প্ৰতিভাশালী দুখীয়া বন্ধুক বছৰি তিনিশ পঞ্চাশ পাউণ্ডকৈ ধন দি সহায় কৰি আছিল। উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰত তেওঁ অলপ সা-সম্পত্তি পাইছিল। কিন্তু আজি ইমান বছৰ অপৰিসীম দুখ-দৈন্যই তেওঁৰ জীৱনী-শক্তিক যুগে ধৰা বাঁহৰ দৰে কৰি পেলোৱাত তেওঁ আক-গা কৰিব নোৱাৰিলে। তাতে ১৮৮১ খৃষ্টাব্দত তেওঁৰ প্ৰিয়তমা পত্নীয়ে ইহ জগতৰপৰা বিদায় মাগিলে। অলেখ সম্পত্তিৰ অধিকাৰী অতি উচ্চ বংশৰ আৰু আটাইৰে সন্মানৰ খলি ভনৱেৰ্ণফালেনৰ কন্যা জেনিয়ে এদিন নিজৰ সকলোবোৰ লাহ-বিলাহ ত্যাগ কৰি কাৰ্ল মাৰ্ক্সৰ হাততেই তেওঁৰ কুমাৰী জীৱন সঁপি দিছিল। প্ৰতিভাশালী স্বামীৰ জীৱনৰ কাঁইটীয়া বাটত খোজতেই খোজ মিলাই তেওঁ অমানবদনে সংসাৰ-যাত্ৰা কৰিছিল দুখ-দৈন্যৰ অমাৰাতি।

তেওঁৰ প্ৰতিভাময় জীৱনৰ কীৰ্তিস্তম্ভ ‘মূলধন’ গ্ৰন্থখন সমাপ্ত কৰি জেনিৰ নামত উছৰ্গা কৰিবলৈ মন মেলিছিল। হিয়াৰ আমঠু যেন জেনিৰ মৃত্যুত তেওঁৰ শৰীৰ-মন তেনেই ভাগি পৰিল। ইফালে কেইবছৰমান আগৰেপৰা তেওঁৰ হাওঁ-ফাওঁবো অসুখ হৈ আছিল। জেনিৰ মৃত্যুৰ লগে লগে তেওঁৰ অসুখো বাঢ়ি আহিল। ‘মূলধন’ গ্ৰন্থ সম্পূৰ্ণ নহ’ল। ১৮৮৩ খৃষ্টাব্দৰ মাৰ্চ মাহৰ চৈধ্য তাৰিখে কাৰ্লমাৰ্ক্সৰ জীৱন-বন্তি নিৰ্ব্বাপিত হ’ল। তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিচত এঞ্জেলছ আৰু বাৰ বছৰ জীয়াই আছিল। তেওঁ সেই অপূৰণ গ্ৰন্থ সম্পাদন কৰি কাৰ্ল-মাৰ্ক্সৰ প্ৰতি শেষ শ্ৰদ্ধা প্ৰদৰ্শন কৰিলে।